

JÓZEF MAROSZEK

Instytut Historii i Nauk Politycznych
Uniwersytet w Białymstoku
maroszek@vp.pl

**„Rocznik Augustowsko-Suwalski”, t. 10, Suwałki
2010, Augustowsko-Suwalskie Towarzystwo Nau-
kowe, ss. 279.**

Jubileuszowy, dziesiąty już tom „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego” dokumentuje fakt trwałego zaistnienia w panoramie naukowej regionu Augustowsko-Suwalskiego Towarzystwa Naukowego, jego stałej współpracy z niezwykle ważnymi placówkami, jakimi są Muzeum Okręgowe i Archiwum Państwowe w Suwałkach, z pomocą finansową Urzędu Miejskiego w Suwałkach.

Tom zawiera działy: Materiały z sesji naukowej; Studia i Artykuły, Komunikaty, Sylwetki, Materiały, Recenzje, Dyskusje, Polemiki. Wyposażony jest w noty o autorach, Kronikę 2009 roku – Augustowsko-Suwalskiego Towarzystwa Naukowego, Muzeum Okręgowego w Suwałkach, Archiwum Państwowego w Suwałkach. Zamieszczono streszczenie (w języku angielskim) zawartości wydawnictwa i – co ważne – skorowidz nazw osobowych i geograficznych.

W 2009 roku minęło 20 lat od utworzenia Wigierskiego Parku Narodowego, Muzeum Wigier. Od tego też roku realizowany jest projekt „Ochrona jeziora Wigry ze szczególnym uwzględnieniem gatunków i siedlisk objętych siecią Natura 2000”. W Starym Folwarku w Muzeum Wigier 21-22 maja 2009 roku odbyło się konferencja naukowo-edukacyjna „Jezioro Wigry”. Organizatorzy dążyli do zebrania jak najwięcej informacji na temat tego akwenu, zwłaszcza niepublikowanych. Kolejno w tomie „Rocznika” zawarto więc teksty: Witolda Białokoza, Łucjana Chybowskiego, Michała Osewskiego *Wieloletnie zmiany zespołów ichtiofauny jeziora Wigry*, Macieja Karpowicza, Andrzeja Górniaka i Adama Cudowskiego *Struktura zespołów zooplanktonu skorupiakowatego oraz ocena aktualnej trofi jeziora Wigry*, Andrzeja Kołodziejczyka *Mikrofauna bezkręgowca jeziora Wigry i wybranych wód Wigierskiego Parku Narodowego*, Hanny Szymańskiej, Agnieszki Krzyk *Z Chin i Skandynawii na Suwalszczyznę*, Tadeusza Krzywosza, Piotra Traczuka, Łucjana Chybowskiego *Raki jeziora Wigry*, Bogdana Wziątka, Andrzeja Martyniaka, Katarzyny Mierzejewskiej, Jacka Kozłowskiego, Michała Osewskiego *Możliwości wykorzystania barwników fluorescencyjnych w badaniach nad odżywianiem się ptaków rybożernych*

na przykładzie kormorana czarnego i sielawy w Wigierskim Parku Narodowym, Doroty Zawadzkiej, Jerzego Zawadzkiego, Grzegorza Zawadzkiego *Monitoring ptaków jeziora Wigry w latach 2005-2008*. Spośród wymienionych artykułów zwraca uwagę obszerne studium Andrzeja Kołodziejczyka.

Dział Studia i Artykuły rozpoczyna opracowanie – znanego z obszernej *Monografii historycznej Augustowa* – Jarosława Szlaszyńskiego *Opozycyjne poglądy i postawy mieszkańców Augustowa w okresie historycznych przełomów w latach 1956-1970*, efekt badań przeprowadzonych w zbiorach białostockiego Instytutu Pamięci Narodowej. Autor wylicza duży krąg osób prezentujących w tym mieście niezależne postawy i poglądy polityczne. Zwraca szczególną uwagę na rolę byłych żołnierzy AK-WiN, proboszczów, osób zatrudnionych w spółdzielczości, lekarzy, którymi szczególnie interesowały się służby bezpieczeństwa. Dla wielu z nich J. Szleszyński opracował i zamieścił biogramy. Bardzo precyzyjny aparat naukowy – w postaci przypisów źródłowych – jest dobrą stroną publikacji.

W tym dziale zamieszczono tekst Tadeusza Radziwonowicza *Po obławie. Pierwsze poszukiwania zaginionych (1945-1947)*. Autorzy licznej, w ostatnim dwudziestoleciu, literatury na temat Obławy Augustowskiej wciąż starają się poszerzać kwestię zaginionych. Radziwonowicz przedstawił podejmowane przez społeczności lokalne próby wyjaśnienia tej tajemnicy, przedstawił korespondencję pomiędzy nimi a władzami szczebli powiatowego, wojewódzkiego i państwowego. Autor konkluduje: „Były to próby bezskuteczne, gdyż polskie ośrodki władzy (kierowane przez PPR i podejmowane wtedy kluczowe decyzje o zwalczaniu swoich przeciwników, w tym chociażby Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego i podległe mu struktury) nie zamierzały czynić czegośkolwiek, by ocalić aresztowanych w obławie, a później ewentualnie wyjaśnić, co się z nimi stało. A nie mogły i nie chciały tego zrobić, ponieważ jeśli nie były inspiratorami zbrodni, to były za nią współodpowiedzialne, dawały na nią przyzwolenie, w pewnym wymiarze w niej uczestniczyły i wykorzystwały jej skutki do umocnienia oraz ugruntowania swoich wpływów i rządów”. Brak wsparcia państwa doprowadził do tego, że Obława pozostaje białą plamą aż do dziś.

Kolejny dział to Komunikaty. Pierwszy z nich, Tomasa Naruszewicza *Konflikty mieszczan filipowskich w latach czterdziestych XVIII w.* jest efektem kwerend autora w Centralnym Archiwum Historycznym w białoruskim Mińsku. Ukazuje niezwykle żywo społeczeństwo miejskie miasteczka Filipowa, jego wewnętrzne tarcia i konflikty interesów, a przy tym zaangażowanie się samorządu miejskiego w walki ze starostą (i wójtem w jednej osobie). Publikacja uświadamia obszerność materiałów archiwalnych przechowywanych w Mińsku

i konieczność ich poznania dla pełnego obrazu dziejów historycznego powiatu grodzieńskiego, do którego niemal w całości należał obszar współczesnej nam Suwalszczyzny.

Jarosław Schabieński, autor komunikatu *Sprawa operacyjnego rozpracowania „Cmentarz”*, zajął się zdarzeniami w Giżycku, gdy na cmentarzu żołnierzy radzieckich, a później i w innych miejscach w mieście, pojawiły się napisy, wrogie ZSRR i PZPR. Autor, opierając się na źródłach z archiwum IPN w Białymstoku, szczegółowo przedstawił ten epizod, który ilustruje ogromny wysiłek służb milicji i bezpieczeństwa, by zidentyfikować sprawców. Mimo śledztwa nie udało się ich wykryć i sprawę umorzono.

Marek Sidor ogłosił komunikat *„Ongi, ongi kochał się zapamiętałe [...]” – hrabiego Ludwika Michała Paca niełatwy ożenek*. Prześledził plany małżeńskie właściciela Dowspudy Ludwika Paca, wpraw z Anną Sapieżanką, a później w 1817 roku zrealizowane z Karoliną Małachowską. Przedstawił losy małżonków i ich dzieci: Jerzego i Ludwika. W pracy autor wykorzystał istniejące, dość liczne, opracowania poświęcone Pacowi, jego krewnym i konkurentowi do ręki Sapieżanki – księciu Adamowi Czartoryskiemu, pamiętniki historyczne, a także źródła historyczne z archiwów państwowych w Suwałkach, Kielcach i Lublinie. Komunikat uzupełnia i uszczegóławia biografię znakomitego ziemianina z województwa augustowskiego.

Krzysztof Sychowicz w komunikacie *Okólnik nr 26 Ministerstwa Oświaty z 4 sierpnia 1958 roku i jego realizacja w powiecie augustowskim, sejneńskim i suwalskim* przedstawił przebieg akcji zdejmowania krzyży w szkołach powiatów: Augustów, Sejny i Suwałki w sierpniu-wrześniu 1958 roku. Wskazał przykłady osobowe, tych, których przesłuchiowano za utrudnianie jej realizacji, a także konkretne szkoły, w których opór powodował reakcje władz. Niemal w całości artykuł oparty został na materiałach archiwalnych z Archiwum Państwowego w Białymstoku i tamtejszego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. Jest kontynuacją badań tego historyka, który w 2009 roku na konferencji „Kościół w obliczu totalitaryzmów” prezentował tę kwestię w skali całego województwa białostockiego, a referat opublikowano w 2011 roku.

Jarosław Szlaszyński w *Przyczynku do dziejów opozycji politycznej na Suwalszczyźnie 1979-1980* opublikował informacje o Zdzisławie Andrzeju Derwińskim, nauczycielu historii i komendancie ZHP w Zbiorczej Szkole Gminnej w Gatnem w gminie Nowinka. Derwiński zatrudniony był zaledwie jeden rok, ale fakt, że w czasie studiów na Uniwersytecie Wrocławskim podjął próbę stworzenia „Niezależnej Partii Polskich Socjalistów” i brał udział w wydaniu i kolportowaniu biuletynu „Progres”, spowodował otoczenie go nadzorem SB, szykanowanie o zwolnienie z funkcji nauczyciela i komendanta. W efekcie

Derwiński wyjechał w pierw do Wrocławia, a ostatecznie osiadł w Australii. *Przyczynek* jest oparty na materiałach z IPN-u w Białymstoku i korespondencji J. Szlaszyńskiego ze Zdzisławem Derwińskim.

W dziale Sylwetki, Artur Ochal prezentuje tekst *Mecenas Antoni Radziukiewicz – suwalski adwokat w służbie polskiego wywiadu*. Do opracowania tego sumiennego artykułu autor wykorzystał liczne publikacje dotyczące suwalczan w XX wieku, wspomnienia i materiały córki Antoniego Radziukiewicza – Barbary Radziukiewicz-Szawłowskiej oraz Krzysztofa Skłodowskiego i Andrzeja Matusiewicza. Mecenas Radziukiewicz był gorącym polskim patriotą, uczestnikiem powstania 1919 roku, wojny z bolszewikami w 1920 roku, znanym prawnikiem i działaczem społecznym w międzywojennych Suwałkach, później uczestnikiem kampanii 1939 roku, jeńcem, wreszcie żołnierzem gen. Andersa. Zmarł w Londynie w 1968 roku.

W dziale Materiały – Adam Czesław Dobroński w publikacji zatytułowanej *Nieznane źródło do września 1939 roku na Suwalszczyźnie. Dziennik bojowy por. Piotra Łazarewicza, dowódcy kompanii Straży Granicznej „Filipów”* ogłosił drukiem pokaźny fragment dziennika, wyjątkowo cennego dla odtworzenia walk we wrześniu 1939 roku w rejonie Filipowa, obrony Grodna przed Sowietami i losów żołnierzy polskich internowanych na Litwie. Oryginał dziennika P. Łazarewicza przechowywany jest w londyńskim Instytucie Polskim i Muzeum im. Gen. Sikorskiego.

Jeremi Melnik w tekście *Zapomniane powstanie. Samorząd Warwiszki w świetle dokumentów* zamieścił zestaw źródeł z Archiwum Akt Nowych i Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie. Odnoszą się one do losów Polaków i wsi polskich, które po powstaniu sejneńskim znalazły się w Litwie Kowieńskiej i „neutralnym” pasie granicznym. Materiały ukazują zdarzenia w okolicach Warwiszek, Kopciowa i Lubowa, szczególnie los 25 wsi „czysto” polskich, tworzących Samorząd Warwiszki zbrojnie broniących się przed atakami szaulisów, milicji, wojska kowieńskiego. Ogłoszenie tych źródeł przybliży też zrozumienie współczesnych nam kwestii litewskich w granicach RP. Pewnym niedostatkiem jest brak mapy, bo znajomość terenów, poza dzisiejszą granicą z Litwą, jest nikła.

W dziale Recenzje Dyskusje Polemiki zamieszczono trzy recenzje i jedną polemikę. Wojciech Batura w tekście zatytułowanym *Okiem sceptyka*, zrecenzował pracę Tomasza Strzembowa i Rafała Wnuka, *Czerwone Bagno. Konspiracja i partyzantka antysowiecka w Augustowskim wrzesień 1939-czerwiec 1941*, Gdańsk-Warszawa 2009. Batura uznał ją za „książkę ważną, cenną, ale raczej otwierającą pole do dalszych dociekań niż je wieńczącą”. Recenzent wytknął autorom bardzo liczne omyłki w brzmieniu nazwisk, nazw miejscowości. Ko-

rzystając ze swych wieloletnich prac poznawczych, które sam prowadził w tym terenie, wyraził krytyczny stosunek do różnych ustaleń. Wspomina o swoim spotkaniu z Rafałem Wnukiem, współautorem książki i wyraża żal, że przed publikacją nie miał okazji przejrzenia jej zawartości i zasugerowania korekt. Referent – W. Batura, który rozumie doniosłość tematu podejmowanego przez autorów, gani ich za niezwykle pośpiech związany z wydaniem, co odbiło się na jakości książki.

W innym tekście zatytułowanym *Technik pisze historię* Wojciech Batura zrecenzował cykl artykułów Wojciecha Jastrzębiec Kuczkowskiego, *Polskie szlaki żeglowne. Szlak króla Stefana Batorego. Kanał Augustowski*, „Gospodarka Wodna” 2007, nr 11-12, 2008, nr 1-12. Praca ma charakter popularny, właściwie eseju historycznego, jednak dowolność faktograficzna, przeinaczanie zdarzeń muszą spotkać się z reakcją historyka, bo popularyzować należy najnowszy stan wiedzy na te tematy. Tymczasem A. Batura stawia liczne zarzuty i bardzo precyzyjnie wyjaśnia prawdy. Do nich należą: 1. Nieznajomość dotychczasowej literatury przedmiotu, albo jej lekceważenie. 2. Brak podstawowej krytyki źródła i bezgraniczne zaufanie do tekstów powstałych kilkadziesiąt lat temu. 3. Przenoszenie stanu dzisiejszego w przeszłość i niezrozumienie dawnych realiów. 4. Mylne interpretacje faktów. 5. Informacje nieaktualne. 6. Pomyłki w nazwach i nazwiskach. 7. Powierzchnowa znajomość terenu. W konkluzji recenzent zwraca uwagę na fakt, że mimo nefachowości „dzieła” Wojciecha Jastrzębiec Kuczkowskiego błędy będą kopiowane powszechnie i powielane.

Paweł Skupisz zrecenzował pracę Artura Ochała, *Batalion Korpusu Ochrony Pogranicza „Suwałki” 1927-1939*, Suwałki: Muzeum Okręgowe w Suwałkach, 2009, książkę bardzo obszerną, liczącą prawie 400 stron. Szczegółowo przedstawił niedociągnięcia studium, podjął dyskusję nad niektórymi problemami, jak rola podoficerów i oficerów KOP oraz żandarmów tej formacji, kwestię propagandowego traktowania osoby Józefa Piłsudskiego. Jednocześnie z wydaniem recenzowanej pracy Artura Ochała ukazała się druga jego książka: *Słownik oficerów i chorążych Korpusu Ochrony Pogranicza w Suwałkach (1929-1939)*. Recenzent Paweł Skupisz nie dokonał – jak można się było spodziewać – recenzji łącznej obu publikacji.

Artur Ochał podjął polemikę z recenzentem, zamieszczoną w tymże tomie „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego” *Tylko prawda jest ciekawa. W odpowiedzi Pawłowi Skubiszowi*, wyjaśniając wątpliwości recenzenta, w wielu kwestiach nie godząc się z jego zarzutami, wyjaśniając jednocześnie, że ta druga jego książka *Słownik oficerów...* miała być częścią pierwszej, a oddzielenie jej było spowodowane ograniczeniem i tak zbyt obszernego tomu.

W Kronice (2009) „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego” zawarto informacje o Augustowsko-Suwalskim Towarzystwie Naukowym, Muzeum Okręgowym w Suwałkach i Archiwum Państwowym w Suwałkach.

Wszystkie publikowane prace naukowe są napisane przez bardzo kompetentnych autorów. Każda z nich posiada doskonale udokumentowanie w przypisach. Podziwiać należy ogromny zakres archiwalnych kwerend źródłowych, szczególnie w zbiorach IPN-u.

Tom jest bardzo dobrze przygotowany przez redaktorów – A. Matusiewicza, M. Kamińskiego, L. Krzysztofiaka, D. Skłodowską, K. Skłodowskiego. Skrupulatna, wzorowa korekta, dokonana przez Jolantę Kubrak, sprawia, że brak jest błędów i omyłek. Książka ma piękną, estetyczną okładkę zaprojektowaną przez Studio OP-ART, Stanisław J. Woś. Jest starannie wydrukowana i łamana przez Norberta Hoffman-Delbora

Publikacja jest kolejnym dokonaniem Augustowsko-Suwalskiego Towarzystwa Naukowego, Wigierskiego Parku Narodowego, Muzeum Okręgowego w Suwałkach i Archiwum Państwowego w Suwałkach. Ma duże znaczenie dla badań naukowych i poznania przyrody i historii obszaru Polski Północno-Wschodniej.